

דפי עיון

במפרשים

"ליהודים היתה אורה" אמר רבי יהודה:
אורה - זו תורה.

וכך הוא אומר:

"כי נר מצוה ותורה אור" [מגילה ט"ז]

לזכרה של: אורה מושקוביץ ע"ה
משואות-יצחק

יו"ל ע"י מ. מושקוביץ * משואות-יצחק 79858 ד.נ. שדה-גת * טל': 08-8616173 * פקס: 08-8616174

שנת תשע"ג

פרשת ואתחנן

א. כלי יקר .

פרק ד' פסוק ב': [פרק ד']

[ב] לא תספו על הדבר וגו'. בשלמא "לא תסיפו" שפיר קאמר, כי סלקא דעתך אמינא שיש בכלל מאתים מנה; אבל "לא תגרעו" למה לי? כי הגורע אחת מכל מצות ה', כבר הוא מצוה ועומד שלא לגרע אפלו אחת מכל המצות. ובחבורנו עללות אפרים מאמר שפ"ה פרשנו, ש"לא תגרעו" אינו צווי, אלא פרושו דגמת שאמרו רז"ל לא תררי ולא תחטא (ברכות כט:), כי לא תחטא אינו צווי כי פשוט הוא, אלא פרושו לא תררי כרי שלא תחטא, כך פרוש "לא תספו" ואז ממילא "לא תגרעו", הא פל המוסיף גורע, כי מאן דעביד הא נפיל בהא, והוא כמו נתינת טעם על "לא תספו". ושם הארכנו. ואולי

סמך עגנון זה לכאן, כי זהו מעין חטאו של משה, כי הוא הוסיף בהקצאת הסלע, ובהוספה זו בא לידי גרעון באמונה. לכה נאמר: "ועתה ישראל שמע אל החקים", מהו "ועתה", וכי קדם זה לא היה להם לשמע אל החקים? אלא "ועתה" קאי על גמר גזרתו שהזכיר לפני זה, והמשיך הספור אל מאמר "לא תספו".

ויש אומרים שספור "לא תספו" נמשך אל עגנון פעור, שכל חסיד שוטה סובר שמצוה קעביד לבזותו, ועובר על "לא תוסיפו", וסוף שבאו לידי גרעון, כי השתחוו לאלהיהן. וקאי על מה שכתוב: "ונשב בגיא מול בית פעור", ועל זה אמר, כמביא מופת על זה, ואמר: "עיניכם הראות את אשר עשה ה' בבעל פעור", בעובר לפעור, כי הוא בעל לאותה עבודה.

אבות

1. מה קושי מוצא ברשנו בקטע הראשון ואיך הוא מסיירו?
2. למה לרצתו אסור להוסיף?
3. כמה מדובר על חטאו של משה מסייעת לו?
4. איך הוא מסייר את השימוש במלה "ועתה"?
5. מה רוצה ברשנו ללמדנו בקטע השני?
6. מה חשב לבי סירוש למה?

3 (1) ושמתם ועשיתם כי היא חכמתכם ובינתכם לעיני העמים. למדך הכתוב כאן כי כל המצות תלויות במצות השמור והעשייה, וכלן נכללות בהן, כגון שתאמר חכמת הרפואה נכללה בתורה בפסוק: ויאמר אם שמעו תשמע לקול ה' אלהיך והישר בעיניו תעשה והאונת למצותיו רשמרת כל תקויו כל המחלה אשר שמתי במצרים לא אשים עליך כי אני ה' רופאך, וכן כל שאר החכמות. ודרשו רז"ל: לעיני העמים, אי זו היא חכמה שהיא לעיני העמים, זה היודע לחשב תקופות ומזלות, וכל היודע לחשב בהם ואינו מחשב, עליו הכתוב אומר: ואת פעל ה' לא יביטו ומעטה ידיו לא ראו. את כל החקים האלה. הית לומר, כל המצות האלה, כי אין האומות מביטחים ומפארים לישראל בשביל החקים אבל ילעגו עליהם. אך הזכיר, החקים להפליג ולזכר, כי מתוך שיראו האומות שישראל מתעסקין במצות הטכניות ובמטפטים יתרים אשר הטכל מעיד עליהם שהם מטפטים צדיקים, מסודרים בסדר נכון ובהנהגה ישרה, יתבאר להם מזה כי החקים שאין טעמן נודע, לא דבר רק הוא, אבל יש בפנימיותם חכמה גדולה נסתרת, אין הכל זוכין לה, והאומות בעצמם יפארו לישראל בכל, ותבענה תהלתם לומר אף על החקים: רק עם חכם ונבון. וטעם, רק למעט שאר העמים.

ב. רבינו בחיי .
פרק ד' פסוק ו':

ונתחננו

שאלות

1. קרא שוב את הפסוק, מה הוא פא דלמדתו צפ"י הפסוק?
2. פרשנו קופצ כי: "השימור והצמיח פהן תלויות כל המצוות", מה הכוונה?
3. מה היא הוכחתו מן הפסוק: "אני ה' רופאך"?
4. מה המפץ: "לצני הצמים"?
5. על מה צפויים האויים ללצני?
6. למה פכל לאת לא ולצני?
7. איך הוא מפרש: "רק"?

* * *

ג. מושך חכמה.

פרק ד' פסוק לו':

ו, לו מן השמים השמייעך את קולו ליסדר. פירוש, שהיו שומעים שהקול של השי"ת הוא כקולו של משה, שישינה היתה מדברת מתוך גרונו של משה. לזה נענישו אחרי זה כשלא שמעו למשה, ונתיסרו תיכף בעברם על מה שצוה השי"ת מתוך גרונו.

שאלות

1. לכאורה מה הקושי?
2. מה לפי דעתו קרה בדיוק?
3. למה נצטו וצ"ל מה?

* * *

ד. האברבנאל.

פרק ה' פסוק יב':

הנה התבאר, שבכל אחד משני דברות האלה, בין בדבור "זכור" בין בדבור "שמור", בין בדבור "זכור" - שהוא מורה בעצם וראשונה על החדוש, בין בדבור "שמור" - שהוא מורה בעצם וראשונה על יציאת מצרים, הנה בכל אחד מהם באו שני הטעמים: טעם החדוש - שהוא סבת הגדלת היום וקדושתו, וטעם יציאת מצרים - שהוא סבת התיחדות שמירת המצוה ההיא לאומתנו. ולזה כווננו באמרם זכרונם לברכה: זכור ושמור בדבור אחד נאמרו. רוצה לומר: טעם החדוש שיורה עליו "זכור", וטעם היציאה ממצרים שיורה עליו "שמור", שניהם בכל אחד מהדבורים נאמרו. וסמכוהו לאמרו (תהלים סב, יב): "אחת דבר אלהים שתיים זו שמעתי", רוצה לומר: ושני טעמים זכרתי נגלים בענינה.

סיכום ביאור מאמר חז"ל "זכור" ו"שמור" בדבור אחד נאמרו

וכבר יקשה המקשה, גם כנגד הטעם הראשון מחדוש העולם: איך יהיה השבת מורה עליו. כי אחרי שהחדוש הוא בהמצאת הדבר ופעלתו, איך תהיה השביתה וההעדר רמו למציאות ולפעל. ויותר היה ראוי שיזכרו ימי בראשית, במה שאמנה סבובי ששת ימי המעשה לעולם. ואמנם כנגד הטעם השני, הנה יקשה מה שהקשה הרמב"ן²⁹ כנגד הרב המורה³⁰, כי בהיותינו שובתים ולא נעשה מלאכה ביום השבת, אין לנו בזה זכרון ליציאת מצרים, ואין לנו⁸² בזה ראייה ליציאת מצרים, לרואה אותנו בטלים מן המלאכה ביום הזה.

קושיית על שני טעמי השבת

אבל תשובת שני הספקות האלה מבוארת כמעט התבוננת:

אם הראשון הוא: שהשביתה הוא העדות על החדוש מהאפס המוחלט, שתעיד, שעשה מלאכה בתחלת הבריאה, שכבר שבת ממנה מכאן והלאה. ואם זה היה, הנה זה חדוש יש מאין, כי להמציא מציאות יש מיש לא שבת לעולם. וכמו שאמר (בראשית ב, ג): "כי בו שבת מכל מלאכתו אשר ברא אלהים לעשות".

השביתה מעידה שקדמה לה בריאת יש מאין

ואמנם הטעם השני שהוא יציאת מצרים, הנה תורה עליו השבת. לפי שמצות השבת תכלול הנופש והמנוחה ובטול המלאכה. ובהיותינו שובתים ביום הזה בשמחה ובשירים ובביטול מלאכה, כבר תורה שבהיותנו במצרים היינו נעדרים מכל זה, אם מהענג והמנוחה, ואם מבטול מלאכה לרצוננו. והזכירה הזאת איננה כי אם לעצמנו, לא לזכר אשר יראו אותנו שובתים. ולכן אמר (כאן פסוק יד): "זוכרת כי עבד היית בארץ מצרים ויוציאך יי' אלהיך משם ביד חזקה ובזרוע נטויה על כן צוך יי' אלהיך לעשות את יום השבת". רוצה לומר: שיעשה אותו יום משתה ושמחה, ויבטל בו ממלאכתו, שלא יעשה אותה לא על ידי עצמו, ולא על ידי עבדו ואמתו וגרו, וגם בהמתו תנוח. כדי שתהיה המנוחה הזאת מפורסמת לשם תענוג ונופש, ולא תהיה כדבר נעדר מעצמו ומבלי משים.

מנוחת השבת ובטול המלאכה בה, חזקתו לנו שנעדרנו מכך במצרים

והיה עוד מתועלת היום המקודש הזה, לתת להשם יתעלה שביעית בשבוע, ללמוד התורה האלהית, וקבלת דבריה עם פירושה ודקדוקיה, לשמור מאד⁹⁹. וכמו שאמרו בתלמוד ירושלמי (שבת פט"ו ה"ג): לא נתנו שבתות וימים טובים אלא כדי ללמוד בהם תורה. ועל זה אמרו במדרש (שמות רבה כה, יב), ששקולה שבת כנגד כל המצוות.

עוד תועלת לשבת - לתת שביעית מהומן ללימוד תורה

ואתחננו

אלות

1. **אל אינה קושי או קשיים רוצה פרשנוי להשיב כאן?**
2. **אל שני דברים אנו מצווים במצוות השבת, חידוש הצולט וציאת מצרים, איך זה מתבטא במצוה זו?**
3. **איך לכור ישאר מאחדים זאת?**
4. **נופש, מנוחה ופיטוף מלאכה שאנו מצווים עליהם, איך הם מזכירים את שצפוי מצרים?**
5. **איך שפיתה וחוסר ציה מלאמים על חידוש ופריאה?**
6. **תצנוז, נופש ולימוד תורה הם יסודות השבת, איך זה נלמד?**

* * *

ה. הכתב והקבלה.

פרק ה' פסוק טו': **לעשות את יום השבת.** שבת הוא יום המנוחה והמנוחה ולא סייך זה נוהג לעשות. וכל שגולת לעשות כאן אינו מן הסעלים שמכונסם פעולה ונעשית, רק קיום והסלמת תואר צומחארי, כגולת וקדשתו שענינו לייסם אליו הקדושה (ע' צחלת הנרכה צאמר כפיתו צמקה), כי על היום הזה אורה תורה ויכל ציים השניעי מלאכתו אשר עשה, שבו נגמרה הנביאה על שלימותה הראוי, שעשי' שהיה צמח לעשות יותר גדולה אבל כן גזרה מכותו העליונה על המדה והמספר ועל המסקל, חסו שאמר כאן. **לעשות את יום השבת.** כלומר לייסם ליום השבת ענין העשי', ר"ל שבו נגמרה הכל על שלימותו ותקונו הראוי (וכבר נדע הבדל שבין צריאה יצירה ועשי', שהעשי' היא תקון הדבר על שלימותו הראוי) ותרגומו לפי"ז (דען שבת טאג אלס ווערקפֿעללפֿיהרונג לו אכעען). וילגודו צום אף שהאדם פוסק מנלאכתו, ולפעמים **הזמן** יסייב להסלימה, ואם לא ישלימה יאצדו קנינו, לא יפוש לזה אבל תהיה צעינין כאלו עשוי, וכת"ס ע"ס ועשית כל מלאכתך שחבא מלאכתך כאלו עשוי:

אלות

1. **אינה קושי מוצא פרשנוי כאן, והאם זה קושי סגנוני או רציוני?**
2. **איך הוא מפין את: "לצלות" כאן?**
3. **מה הוכחותיו לכך?**
4. **"תיקון הדבר על שלימותו" מה פירושו הדבר ומה זה צונה על הפציה?**
5. **מה מה הזמן צושה כאן?**
6. **איך הוא מפרש: "וצעית כל מלאכתך" ומה כק?**

* * *

ו. תוספת ברכה.

ושמרת את המצות ואת החקים ואת המשפטים אשר אנכי מצוה היום לעשותם (ו' י"א)
 במס' עירובין (כ"ב א'). אמרו על לשון פסוק זה היום לעשותם ולא למחר לעשותם (באור הלשון, "למחר" — לאחר מיתה), היום לעשותם ולמחר (בעוה"ב) לקבל שכרם. (כי שכר מצוה בהאי עלמא ליכא, קדושין ל"ט ב, וע' לפנינו בפ' יתרו, בפ' אנכי ה' אלהיך).
 ופשוט הוא, דסמכו דרשות אלו על דיוק הלשון אשר אנכי מצוה היום, כי הלא המצות כבר נאמרו ולא "היום", ולכן מושכין את המלה "היום" להמלה שלאחריה, "לעשותם", ודורשים לעשותם היום, וכדמפרש.
 ומעין רעיון זה איתא במס' שבת (ל' א') ועוד בכמה מקומות מאמר רבי יוחנן על הפסוק בתהלים (פ"ח ו') במתים חפשי, כיון שמת אדם נעשה חפשי מן התורה ומן המצות, ולא נתבאר מה משמיענו בזה רבי יוחנן, מי לא ידע ומי לא יבין זה.
 וצריך לומר, דכונתו להשמיענו שאין לחשוב לזכות את האדם במצוה במותו, כגון לקברו בטלית מצויצית, כדי לזכותו במצות ציצית, או לשמרו מעבירה מאחר מותו, כגון להזהו מלקברו בתכריכין שיש בהם שעטנז, או שלא לקבור מת סמוך לקבר של מת כהן, משום טומאת אהל (עיין בשו"ת הריב"ש סימן קכ"ד) — יען כי כזה וכזה אין לו שום נגיעה ושייכות, וכמו שאמרו היום לעשותם ולא למחר לעשותם, כמו שזכרנו, וע' ביו"ד סי' ש"א סעיף ז'.

אלות

1. **אל מה פסוק פונה פרשנוי את דבריו, ומה מפיאו לכך?**
2. **מה ההוכחה מן המתים לצנין שלנו?**
3. **לפי זה מהו "היום" ומהו "מחר"?**

* * *